

Wie wat bewaart, die heeft wat

Een onderzoek naar de overdracht van archeologische vondstcomplexen aan provinciale depots

Archeologie

Wie wat bewaart, die heeft wat

Een onderzoek naar de overdracht van
archeologische vondstcomplexen aan
provinciale depots

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding en doelstelling van het onderzoek	5
1.2	Invalshoek	6
1.3	Context: de depots in Nederland	7
1.4	Opzet van het onderzoek	9
1.5	Leeswijzer	10
2	Ervaringen van de provinciale depots	11
2.1	Eerste contacten tussen bedrijven en depots	11
2.2	Aanvullende eisen van depots	12
2.3	Tussentijdse contacten	17
2.4	De overdracht	18
2.5	Conditie in de depots	24
3	Ervaringen van bedrijven	31
4	Conclusies en aanbevelingen	33
5	Literatuur	39
	Bijlage 1: Vragenlijst	41
	Bijlage 2: Lijst van provinciale depots	45
	Bijlage 3: Geraadpleegde documentatie	47
	Colofon	48

Wie wat bewaart, die heeft wat. Een uitdrukking die wellicht wat ouderwets lijkt. Maar van een opvallende actualiteit in het licht van de recente ontwikkelingen in de Europese en Nederlandse archeologie. Met deze zinsnede wordt de kern geraakt van wat in de Nederlandse archeologie bekend staat als het verdrag van Valletta¹: de opdracht om het archeologisch erfgoed zo goed mogelijk te bewaren zodat latere generaties nog 'wat' hebben om te onderzoeken.

In eerste instantie wordt daarbij de nadruk gelegd op het in de bestaande context (*in situ*) bewaren en het nemen van beheermaatregelen om dit te bewerkstelligen. Als behoud *in situ* niet mogelijk is moet in ieder geval de *in situ* informatie zo goed mogelijk vastgelegd en toegankelijk gemaakt worden. Deze aandacht voor de archeologie *in situ* is speerpunt geweest van de ontwikkelingen in Nederland in de afgelopen jaren. De ontwikkeling van de Archeologische Monumentenzorg cyclus, de roep om een onderzoeksagenda en de inrichting van de diverse processtappen in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) kunnen alle in dit verband worden gezien.

In het Verdrag van Valletta komt echter nog een tweede categorie aan bod, namelijk de archeologie *ex situ*: de omgang met voorwerpen die uit hun fysieke context verwijderd zijn maar die behouden moeten blijven. Met andere woorden: vondsten die tijdens opgravingen worden gedaan en die er voor in aanmerking komen om in een van de provinciale of gemeentelijke depots bewaard te worden.

Net als voor de archeologie *in situ* zijn daarvoor, zij het minder uitgebreid en minder nadrukkelijk, strategieën en regelgeving ontwikkeld. De belangrijkste bepaling daarbij is dat alle opgravende organisaties – zowel volgens de toelatingsvoorwaarden als volgens de KNA – na een periode van uiterlijk twee jaar na het einde van de opgraving de geselecteerde, geconserveerde en gedocumenteerde vondstcomplexen moeten aanleveren aan provinciale of gemeentelijke depots.

1.1 Aanleiding en doelstelling van het onderzoek

Aangezien de eerste commerciële opgravende bedrijven sinds 2002 actief zijn, mocht verwacht worden dat de overdracht van vondsten en documentatie door deze bedrijven aan de depots uiterlijk vanaf 2004 op gang zou komen. De Rijksinspectie voor de Archeologie (RIA)² ving echter al vanaf 2003³ signalen op dat het proces gevaar liep te stagneren.

¹ Raad van Europa 1992.

² In verband met de fusie van de erfgoedinspecties is de naam van de RIA met ingang van 1 januari 2006 gewijzigd in Erfgoedinspectie/Archeologie; in dit rapport zal voor de periode tot 2006 de term RIA gebruikt worden.

³ RIA-jaarverslag 2003, p. 33; , RIA-jaarverslag 2004, p. 19.

Als dat zo zou zijn, is dat is een zorgelijke ontwikkeling. Archeologische vondsten zijn nu eenmaal geen particulier eigendom, en moeten – conform artikel 9 van het verdrag van Valletta – toegankelijk zijn voor het publiek. Weliswaar zijn de bewaarcondities bij bedrijven via de KNA geborgd, maar er is daarbij van uitgegaan dat de materialen maximaal twee jaar onder dergelijke omstandigheden bewaard worden. Bovendien is de depotwereld de afgelopen decennia sterk versnipperd geraakt,⁴ en is het onacceptabel dat deze versnippering versterkt wordt doordat in de tijdelijke depots van bedrijven nieuwe stuwmeren van vondsten en documentatie ontstaan.

Dit was voor de RIA reden om in 2005 een onderzoek te starten naar het verloop van het proces deponeren. De voornaamste vraagstelling van het onderzoek was hoe het proces deponeren zoals dat in de KNA is geformuleerd in de praktijk verloopt, en waar zich eventuele knelpunten voordoen. Er kan echter pas sprake zijn van een goed verloop van een proces als het doel met succes is bereikt: het behoud van de informatie van archeologische monumenten *ex situ* ten behoeve van toekomstig onderzoek en ten behoeve van de beleving van het cultureel erfgoed. Om die reden komt ook de actuele situatie in de depots ter sprake, zelfs al was dat niet in eerste instantie het kerndoel van het onderzoek.

1.2 Invalshoek

Het merendeel van de signalen over stagnatie bij de overdracht van vondstcomplexen kwam uit de hoek van de opgravende bedrijven, zowel tijdens informele contacten, als tijdens de post-veldwerkinspecties.⁵ Een belangrijk deel van de problemen leek zich te concentreren op het punt dat de eisen die depots aan de bedrijven stellen niet, niet voldoende, of juist te stringent geformuleerd zouden zijn. Ook werd melding gemaakt van onderling sterk uiteenlopende eisen, wat de bedrijfsvoering bij de opgravende bedrijven hinderde.

Er was echter bij de RIA geen enkel inzicht in de ervaringen van de zijde van de depotbeheerders. De depotbeheerder is in het proces deponeren zoals dat in de KNA verwoord wordt de belangrijkste actor. De depotbeheerder heeft de bevoegdheid om eisen te stellen, maar kan bovendien ook om verbeteringen vragen en zelfs vondstcomplexen geheel of gedeeltelijk weigeren.

Het was daarom logisch om als primaire informatiebron de depots zelf te kiezen, en het onderzoek te concentreren op zowel de eisen die door de depots gesteld worden, als op de ervaringen van de depotbeheerders met deponeringen door bedrijven in de praktijk. Tevens zou daarbij

⁴ Zie paragraaf 1.3.

⁵ RIA-jaarverslag 2004, p. 21.

getoetst kunnen worden in hoeverre een aantal knelpunten dat door opgravende organisaties en derden aan de RIA gemeld werd ook door de depotbeheerders als zodanig wordt ervaren.

1.3 Context: de depots in Nederland

Met 'depots' worden in dit onderzoek de officiële depots voor archeologische vondsten bedoeld: de plaats waar bodemvondsten uiteindelijk terecht komen met het doel om duurzaam behouden te worden, de 'eindbestemming' van de *ex situ* informatie.⁶ Nederland kent circa 50 van zulke officiële archeologische depots. Bovendien zijn er nog talloze onofficiële depots waar archeologische materialen opgeslagen liggen: de depotwereld is in de tweede helft van de twintigste eeuw in toenemende mate versnipperd geraakt, een uitermate zorgelijke situatie, die echter buiten het kader van het huidige onderzoek valt.⁷

'Officieel' en 'onofficieel' moet daarbij overigens tussen aanhalingstekens worden geplaatst. Van de officiële depots die in de Archeologiebalans als zodanig genoemd worden heeft maar een deel een wettelijke erkenning.⁸ In de praktijk maakt dit echter geen enkel verschil, omdat bij de wettelijke erkenning is nagelaten inhoudelijke eisen aan de depots te stellen. Dat betekent in concreto dat de eisen die in de KNA gesteld worden aan de inrichting van depots op dit moment voor een deel van de officiële depots niet verplicht zijn.

De officiële depots vallen in de volgende groepen uiteen, al naar gelang de overheid die voor het desbetreffende depot verantwoordelijk is:

- Rijksdepots: de huidige praktijk is dat archeologische vondsten die eigendom zijn van de Staat⁹ op een gegeven moment worden overgedragen aan provinciale depots. Maar als vondsten van nationaal belang worden geacht kan het Rijk beslissen de vondsten onder te brengen in het depot van een rijksinstelling: het depot van het Nederlands Instituut voor Scheeps- en onderwaterArcheologie (NISA), bijvoorbeeld.

Belangrijkste rijksdepot was tot voor kort het depot van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) in Amersfoort. In 2003/2004 is echter een

⁶ De KNA onderscheidt daarnaast de zgn. 'transito depots' waarin vondsten tijdelijk, gedurende een periode van maximaal twee jaar, opgeslagen liggen omdat de opgravingsgegevens nog uitgewerkt moeten worden. Dit zijn de depots van de bedrijven en de andere opgravende instellingen als universiteiten.

⁷ Voor een overzicht en (historische) achtergronden zie o.a. : Bestuur en Management Consultants 2003; Van Es 1997.

⁸ Voor een lijst van erkende depots, zie Lauwerier & Lotte (red.) 2002: p. 32; deze lijst is echter niet meer actueel: zo heeft het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis sinds september 2003 een wettelijke erkenning.

⁹ *Monumentenwet 1988*, artikel 43 en 45.

aanvang gemaakt met de overdracht van de zich daar bevindende vondstcomplexen aan de provinciale depots.¹⁰ Mede gezien deze ontwikkeling zal er slechts in uitzonderingsgevallen sprake zijn van de overdracht van vondsten aan een rijksdepot.

- Provinciale depots. Er zijn in Nederland 10 provinciale depots: het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis dat een samenwerkingsverband is van de provincies Groningen, Friesland en Drenthe, en de depots van Overijssel, Flevoland, Gelderland, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland, Noord-Brabant, Limburg.¹¹

De provinciale depots hebben een cruciale rol in het huidige opgravingsbestel, omdat het Rijk de vondsten waarvan zij eigenaar is over het algemeen toewijst aan de provinciale depots. In de toelatingsvoorwaarden voor de opgravende bedrijven wordt het provinciale depot dan ook expliciet genoemd als het aangewezen depot, behalve als er sprake is van een opgraving in een gemeente met een eigen opgravingsvergunning en depot.

De provinciale depots werken volledig onafhankelijk van elkaar. Wel bestaat er sinds enige jaren een – officieus – overleg van depotbeheerders. Dit overleg is indertijd geïnitieerd in verband met de pogingen om te komen tot de invoering van een landelijk depotregistratiesysteem. Hoewel deze besprekingen inmiddels tot het verleden behoren,¹² komen de depotbeheerders nog steeds zo nu en dan op ad hoc basis bij elkaar om van gedachten te wisselen over zaken die de provinciale depots raken.

- Gemeentelijke depots. Een gemeente met opgravingsvergunning wordt in de huidige situatie zelf eigenaar van de vondsten. Vandaar ook de voorwaarde dat een dergelijke gemeente over een eigen depot dient te beschikken. De aanwijzing tot officieel gemeentelijk depot is gebonden aan de opgravingsvergunning. Het gemeentelijk depot heeft een dubbele functie: het is zowel transitodepot tijdens de uitwerkingsfase van de opgravingen die door de gemeentelijke archeologische dienst gedaan zijn, als officieel depot voor het duurzaam behoud van alle vondsten die binnen de gemeentegrenzen gevonden zijn. In de voorwaarden van de opgravingsvergunning wordt gesteld dat de gemeentelijke dienst moet werken conform de in de beroepsgroep geldende normen, wat impliciet inhoudt dat ook het gemeentelijk (transito)depot – in tegenstelling tot de provinciale depots – aan deze normen is gebonden.

¹⁰ Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 2004, p. 10.

¹¹ Zie bijlage 2 voor de gegevens van de provinciale depots.

¹² Zie paragraaf 2.5.

De overdracht van vondstcomplexen speelt bij gemeentelijke depots een beperkte rol: er is alleen sprake van als de gemeentelijke dienst een bedrijf heeft ingehuurd voor het doen van de opgraving.

In deze context lag het voor de hand om vooralsnog alleen de provinciale depots te benaderen voor het onderzoek. Zij spelen nu al een centrale rol als eindbestemming van de vondsten die door de opgravende organisaties zijn uitgewerkt.

Deze rol wordt bovendien volgens het ontwerp van de gewijzigde Monumentenwet alleen nog maar crucialer.¹³ Bijkomend voordeel van deze keuze was dat het onderzoek hierdoor een landelijke dekking kreeg.

1.4 Opzet van het onderzoek

Op basis van deze uitgangspunten is in 2004 een vragenlijst geformuleerd.¹⁴ Hierbij is het basisprincipe van het proces deponeren van KNA 2.0 gevolgd, zodat steeds de mogelijke knelpunten tijdens een processtap in beeld konden worden gebracht.

Vervolgens zijn in 2005 alle provinciale depots bezocht, en is de vragenlijst met de verantwoordelijke depotbeheerder doorgesproken. Van de gesprekken werden gespreksverslagen gemaakt waarop de depotbeheerders konden reageren, waarna hun reacties in de definitieve gespreksverslagen zijn verwerkt. Deze definitieve gespreksverslagen vormden de basis voor de bevindingen in dit rapport.

Nadrukkelijk moet hierbij worden opgemerkt dat de condities in de depots niet systematisch onderzocht of geïnspecteerd zijn. Tijdens de bezoeken werd wel altijd een rondleiding gemaakt om een algemene impressie te krijgen. De bedoeling hiervan was om de gegevens als achtergrondinformatie te gebruiken om het KNA proces deponeren in een breder kader te plaatsen. Bij deze globale inventarisatie bleek dat de condities in de provinciale depots onherroepelijk hun weerslag hebben op zowel het proces deponeren als het uiteindelijke doel daarvan, het *ex situ* behoud van archeologische vondsten. Om deze reden is ervoor gekozen de condities in de depots zelf uitgebreider ter sprake te laten komen dan oorspronkelijk voorzien was.

¹³ Wijziging van de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten ten behoeve van de archeologische monumentenzorg mede in verband met de implementatie van het Verdrag van Valletta (*Wet op de archeologische monumentenzorg*), artikel 51.

¹⁴ Zie bijlage 1.

1.5 Leeswijzer

In de hiernavolgende hoofdstukken 2 en 3 worden de bevindingen van het onderzoek in detail gerapporteerd, en vervolgens in de gekleurde alinea's samengevat.

De algemene conclusies en de aanbevelingen zijn vervat in hoofdstuk 4.

Om enig inzicht te krijgen in hoeverre de ervaringen van de individuele depotbeheerders representatief genoemd konden worden werd aan het begin van het gesprek de vraag gesteld hoeveel vondstcomplexen er ongeveer sinds 1 juni 2002 waren gedeponeerd.

Daarbij bleek dat drie van de tien provinciale depots vanaf 2002 gesloten zijn geweest. Twee van deze depots zijn inmiddels verhuisd en namen de laatste maanden van 2005 weer vondstcomplexen op, het derde depot (gesloten in verband met een schimmelexplosie) legt de laatste hand aan de afleveringseisen waarna het deponeringsproces in gang gezet kan worden. Een vierde depot heeft overdracht van materialen geruime tijd afgehouden in verband met afwezigheid van een depotbeheerder. Van de zes overige depots gaven twee depotbeheerders aan slechts minieme hoeveelheden materiaal te hebben ontvangen sinds 2002. Feitelijk hadden dus maar vier depotbeheerders ruime(re) ervaring met bedrijfsdeponeringen.

Van de 16 toegelaten bedrijven die op het moment van het onderzoek actief waren hadden er vier nog nooit vondstmateriaal bij provinciale depots afgeleverd, vijf bedrijven een maal en/of bij een enkel depot. Er lijken maar zeven bedrijven te zijn die regelmatig vondsten deponeren: zij waren bij minimaal de helft van de depots bekend, hetzij omdat ze daadwerkelijk gedeponeerd hadden, hetzij omdat er contacten over te deponeren vondstcomplexen waren.¹⁵

De signalen dat de overdracht van vondstmateriaal stagneert bleken zonder meer gegrond.

2.1 Eerste contacten tussen bedrijven en depots

De KNA formuleert de eerste stap van het proces deponeren als volgt:

'De archeologische uitvoeringsinstantie neemt bij de voorbereiding van het archeologisch onderzoek contact op met de depotbeheerder'.

De depotbeheerders gaven echter unaniem te kennen dat er – op een enkele uitzondering na – geen opgravende organisaties zijn die al tijdens de voorbereiding van een veldonderzoek contact opnemen.

Drie depotbeheerders zeggen er geen enkele behoefte aan te hebben om al in een vroeg stadium betrokken te worden bij een onderzoek. De rest van de depotbeheerders vindt dit – in meer of mindere mate – wel belangrijk. Vijf depotbeheerders nemen daartoe zelf initiatieven en

¹⁵ Bij deze cijfers moeten twee kanttekeningen gemaakt worden. Ten eerste werkt een aantal bedrijven sterk regionaal, zodat inderdaad maar met 1 of 2 depots contacten worden onderhouden. Ten tweede zijn de eventuele deponeringen aan de depots van gemeenten in dit onderzoek buiten beeld gebleven.

gaven aan een goed tot redelijk (80%) overzicht te hebben van de archeologische onderzoeken die gaande zijn. Een daarvan loopt regelmatig de onderzoeksmeldingen in Archis na om te kijken welke onderzoeken in de provincie gestart zijn; de andere vier hebben intensief contact met de provinciaal archeoloog die de Programma's van Eisen (PvE's) toetst, danwel met een provinciaal steunpunt dat veel van de PvE's schrijft. Een van deze depotbeheerders zoekt vervolgens zelf contact met bedrijven die in de provincie werkzaam zijn met de vraag wanneer de vondstcomplexen verwacht kunnen worden.

Twee depots gebruiken daarnaast de depoteisen als middel om een vroegtijdig contact met uitvoerders te bewerkstelligen. Het ene depot heeft strikte eisen geformuleerd en bemoeit zich actief met de selectie van te deponeren materialen; de ervaring leert dat bedrijven hier een eerste keer veel problemen mee hebben, maar daarna in een eerder stadium contact opnemen. Het andere depot geeft doosnummers af die op de vondstkaartjes en in de vondstregistratie vermeld moeten worden (zie par. 2.2) en dwingt bedrijven daarmee feitelijk om bij aanvang van de werkzaamheden contact op te nemen omdat daarmee extra (invoer)werk achteraf voorkomen kan worden.

Het voorschrift in de KNA dat archeologische uitvoeringsinstanties tijdens de voorbereiding van archeologisch onderzoek contact op moeten nemen met de depotbeheerder blijkt in de praktijk een dode letter.

2.2 Aanvullende eisen van depots

Naast de eisen die de KNA stelt aan de vondstverwerking en documentatie kan de depotbeheerder aanvullende eisen formuleren met betrekking tot zaken als formaat, gewicht en soort materiaal van de containers en de wijze van aanleveren van de bijbehorende documentatie.

Van de 10 provinciale depots hadden er in 2005 zes aanvullende eisen geformuleerd. Drie depots hebben dat niet gedaan en hanteren uitsluitend de bepalingen in de KNA. Eén depot heeft de eisen in concept grotendeels op papier, maar was gedurende de looptijd van dit onderzoek nog bezig de laatste hand te leggen aan de ontwikkeling van software ten behoeve van een registratieformulier dat de bedrijven moeten gaan gebruiken.

De eisen van de provinciale depots zijn voorhanden. Alle provinciale depots hebben hetzij kenbaar gemaakt dat zij zich conformeren aan de eisen die de KNA stelt, of hebben aanvullende eisen voor bedrijven geformuleerd.

De eisen vallen in verschillende categorieën uiteen.

Containers

De voorschriften voor de containers zijn voor alle depots gelijk: zuurvrij, in een standaard formaat van 50x50x20 cm of 50x25x20 cm. Deze dozen staan in het archeologisch veld bekend als 'hele of halve ROB dozen', omdat dit soort dozen indertijd door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek is ontwikkeld. De standaardisering is een van de uitkomsten van het depotbeheerdersoverleg.¹⁶ De depotbeheerders hebben gezamenlijk een leverancier van dit formaat zuurvrije dozen benaderd om zo met een 'vaste leverancier' te kunnen werken. Lopende het onderzoek bleken de dozen van deze leverancier niet de gewenste kwaliteit te hebben (doorzakken bij opstapelen).

Voor wat betreft het gewicht geeft de helft van de depots aan dat dozen niet zwaarder mogen zijn dan 15 kg. Twee depots maken de kanttekening dat dozen of fragmenten die zwaarder zijn dan 15 kg op een pallet dienen te worden aangeleverd.

Vondsten

Voor zover de depots eisen met betrekking tot de aflevering van vondsten op papier hebben gezet zijn deze voor het overgrote deel ontleend aan de KNA 2.0. Dit geldt in ieder geval voor de eisen die gesteld worden aan de conditie van de vondsten, de vondstidentificatie en de verpakkingseisen. Alleen over de uitsplitsing in categorieën is geen overeenstemming. De KNA spreekt over uitsplitsing en verpakking per bewaarcategorie, dat wil zeggen een uitsplitsing op basis van de optimale bewaarcondities voor de objecten. Twee depots vragen echter de vondsten in eerste instantie te verpakken per materiaalgroep, en pas in tweede instantie per bewaarcategorie; één depot keert deze volgorde juist om en ordent de vondsten liefst per bewaarcategorie, een ordening per materiaalgroep is echter eventueel wel toegestaan.

Ook de aanduiding op de dozen is op dit punt niet uniform: één depot laat de vondsten uitsplitsen per bewaarcategorie, maar vraagt op de doos de materiaalcategorieën aan te geven. Het overgrote deel wil echter een vermelding van de bewaarcategorie, soms door middel van gekleurde stickers. Overigens blijkt dat ook over de optimale bewaarcondities, en dus over de van toepassing zijnde bewaarcategorieën, niet altijd eensgezindheid heerst: metaalslakken horen volgens het ene depot onder minimale omstandigheden bewaard te worden, waar andere depots een relatief droge ruimte gebruiken.

¹⁶ Dit houdt voor een van de depots in dat alle vondstcomplexen moeten worden overgepakt omdat de vaste kasten niet geschikt zijn voor dit formaat. Weliswaar biedt dit depot bedrijven passende dozen aan, maar tot nu toe heeft geen enkel bedrijf daarvan gebruik gemaakt.

Speciale eisen

Naast bovengenoemde eisen waar tenminste enigszins consensus over bestaat heeft bijna elk depot wel een paar speciale eisen. Een aantal depots vraagt de naam van de opgravende organisatie op de doos te vermelden, in sommige gevallen ook de CIS-code (het Archis onderzoeksnummer) of de eventuele objectcode. Ook wordt wel gevraagd apart de dozen te markeren die monsters bevatten of breekbaar materiaal, of (in slechts één geval, hoewel dit een KNA-bepaling is) vondsten die bewerkt zijn met mogelijke schadelijke stoffen.

Een eis die niet in de KNA voorkomt, maar die door meer dan de helft van de depots gesteld wordt, is dat bijzondere vondsten die in de wetenschappelijke verslaglegging afzonderlijk zijn gepresenteerd of die museale waarde hebben (de zogenaamde *specials*) apart verpakt aangeleverd moeten worden, of (in één geval) dat dozen die *specials* bevatten apart gemarkeerd moeten worden.

Verder zijn er wat eisen rond de fysieke aflevering. Deze hebben te maken met de logistiek van het depot. Zo vragen drie depots om voldoende menskracht bij aflevering, waarbij dit in een geval verduidelijkt wordt met de mededeling dat er geen lift aanwezig is.

De eisen die depots aan de overdracht van vondsten stellen ontlopen elkaar nauwelijks, en sluiten grotendeels aan bij de eisen die in de KNA gesteld worden. De verschillen zitten vooral in de details.

Documentatie

Conform de toelatingsvoorwaarden moet de bij de vondsten behorende documentatie worden overgedragen aan het aangewezen depot, tenzij het betreffende depot daarvoor geen faciliteiten heeft.

Op twee na accepteren alle depots documentatie en veldtekeningen. Ieder depot eist in ieder geval de originele tekeningen, een tweetal vraagt de tekeningen ook in digitale vorm (CDrom) aan te leveren. Weliswaar beschikken depots maar in enkele gevallen over ruimte voor opslag van documentatie en tekeningen die voldoet aan de opslagcondities die voor archiefbescheiden¹⁷ geformuleerd zijn, maar het kunnen beschikken over de documentatie wordt door de meeste depotbeheerders als een belangrijke verworvenheid gezien. Twee depotbeheerders merkten dan

¹⁷ De KNA heeft geen optimale condities voor archiefruimten geformuleerd, maar verwijst daarvoor naar de *Ontwerp Regeling geordende en toegankelijke staat archiefbescheiden 2000, versie 2000-01-14*.

ook op het jammer te vinden dat bij de overdracht van oudere vondstcomplexen (bijvoorbeeld uit de ROB-depots) de documentatie vaak ontbreekt of onvolledig is.

Eén van de twee depots die niet over de mogelijkheden beschikken om veldtekeningen en documentatie op te slaan wil toch graag over relevante informatie beschikken, en vraagt daarom een digitale versie. Het andere depot vraagt uitsluitend om het standaardrapport, de vondstenlijst en de dozenlijst en de rapporten van determinaties, selecties, conservering en restauratie. De overige documentatie moet conform de toelatingsvoorwaarden naar de ROB worden overgebracht. Wel wil dit depot een lijst van deze documentatie hebben.

Eisen aan documentatie

De depots die documentatie kunnen opslaan vragen alle de lijsten die in de KNA genoemd worden,¹⁸ waarbij alleen de lijst met werkputnummers een aantal keer ontbreekt. Daarnaast vragen alle depots die eisen geformuleerd hebben aanvullende documentatie.

Er wordt door alle depots om een exemplaar van het standaardrapport gevraagd. Drie depots vragen bovendien om determinatierapporten, drie depots willen selectierapporten (of een lijst van afgevoerde vondsten) ontvangen, en twee depots verzoeken eventuele rapporten van conservering en restauratie mee te sturen. Drie depots eisen voorts een aparte lijst waarop alle *specials* vermeld staan, en twee depots geven aan er prijs op te stellen ook eventuele publicaties en/of persberichten over de opgraving te ontvangen.

De eisen rond digitale documentatie lopen nog meer uiteen. Sommige depots vragen helemaal niet om digitale informatie, maar het merendeel wil alle informatie die digitaal is vastgelegd ook ontvangen.¹⁹ Twee depots vragen naast de papieren versie van de tekeningen specifiek ook om een digitale versie. Een depot wil *alle* documentatie zowel analoog als digitaal ontvangen.

De voorwaarden waaraan de digitale informatie moet voldoen zijn miniem. Slechts één depot heeft deze in detail geformuleerd, de andere depots volstaan met zinsneden als 'op CDrom of diskette' of 'volgens gangbare technologie'.

Eén depot verdient in dit kader aparte vermelding. Hier vraagt men de opgravende organisaties de vondstgegevens in te voeren in een specifieke database (Access-file). Deze database wordt door de depotbeheerder geleverd op het moment dat contact opgenomen wordt met het depot, waarbij

¹⁸ Zie specificatie DS03: lijst van werkputnummers, vondstenlijst, sporelijst, monsterlijst, tekeningenlijst, foto- en dia lijst, dozenlijst.

¹⁹ De eisen die provinciale depots aan digitale informatie stellen zullen wellicht nader moeten worden bezien als een landelijk E-depot gerealiseerd wordt, zoals is voorzien in de concept versie van KNA 3.

tevens doosnummers worden toegewezen. Op basis hiervan moet de opgravende instelling vervolgens bij het invoeren van de gegevens inventarisnummers toewijzen aan de vondsten. Deze inventarisnummers moeten ook op de vondstkaartjes vermeld worden. Omdat men er van uit gaat dat opgravende organisaties bij aanvang van de opgraving contact opnemen zou dit direct bij de vondstverwerking kunnen gebeuren (zie hiervoor ook par. 2.1 en 2.5). De Access data base wordt vervolgens door het depot geconverteerd naar het registratiesysteem TMS. In feite wordt hiermee een deel van de uiteindelijke registratie bij de opgravende organisaties gelegd. Het desbetreffende depot is de afgelopen jaren gesloten geweest. De procedure is nog niet operationeel zodat er op het moment van het bezoek van de inspectie nog geen praktijkervaringen waren opgedaan met de werkbaarheid van dit systeem.

De eisen die aan documentatie gesteld worden verschillen sterk.

Schaduwarchieven

De toelatingsvoorwaarden schrijven voor dat bedrijven een digitale copie van de vondstdocumentatie moeten aanbieden aan de ROB waardoor een schaduwarchief ontstaat. De depotbeheerders hebben er geen zicht op of de bedrijven zich aan dit voorschrift houden.

Navraag bij de ROB in begin 2006 leerde echter dat het slechts twee of drie keer is voorgekomen dat een bedrijf digitale kopieën van vondstdocumentatie naar de ROB opgestuurd had. Dit is uitermate zorgelijk gezien het feit dat het overgrote merendeel van de depots (nog) niet kan beschikken over ruimte die qua brandveiligheid en conditionering voldoet aan de minimale eisen (zie paragraaf 2.5). Vooral de kans op brand is niet denkbeeldig: in 2005 kwamen de inspectie – louter bij toeval – twee gevallen ter ore waar een officieel depot ter nauwernood aan brand ontsnapt was. Documentatie en veldtekeningen zijn bij brand (en de bijbehorende bluswerkzaamheden) uitermate kwetsbaar, maar vormen wel een unieke en onvervangbare bron van informatie over de opgraving.

In tegenstelling tot wat in de KNA is voorgeschreven worden maar zelden digitale kopieën van de opgravingsdocumentatie bij de ROB gedeponneerd.

Wijziging van aanvullende eisen

In een aantal gevallen zijn de overdrachtseisen door Gedeputeerde Staten van de desbetreffende provincie officieel goedgekeurd omdat de provincie zich op het standpunt stelt dat het hier gaat om aanvaarding van eigendom. Omdat zo'n officiële goedkeuring een langdurige procedure vergt komen tussentijdse wijzigingen maar zelden voor. In andere depots hebben de

eisen een minder officiële status en passen de depotbeheerders deze zo nu en dan aan op basis van ervaringen in de praktijk. Een opgravende instelling die de eisen van een provinciaal depot bij aanvang van de werkzaamheden heeft opgevraagd kan dus met de situatie geconfronteerd worden dat de eisen op het moment van de uiteindelijke overdracht gewijzigd blijken zijn. De depotbeheerders zijn zich hier allen van bewust, en stellen in geval van wijziging van de eisen de hen bekende relaties schriftelijk op de hoogte.

De provinciale depots communiceren eventuele wijzigingen in hun eisen aan de uitvoerende archeologische organisaties.

2.3 Tussentijdse contacten

De KNA gaat er van uit dat uitvoerende archeologische organisaties – na de melding bij aanvang van het onderzoek – ook gedurende het veldwerk en de uitwerking contact onderhouden met het desbetreffende depot: *'De archeologische uitvoeringsinstantie neemt contact op met de depotbeheerder zodra de indicatie omtrent het soort en de hoeveelheid aan te leveren vondsten en monsters wezenlijk veranderen'*.

Zoals hierboven is geconstateerd, wordt de depotbeheerder nooit bij aanvang van de werkzaamheden op de hoogte gesteld. De bepaling over het 'bijstellen van de verwachtingen' is dan ook zonder enige inhoud.

Wel komt het voor dat bedrijven contact opnemen met het depot als er bijzondere vondsten aan het licht komen. Het gaat daarbij dan om vragen of het depot eventueel akkoord gaat met aflevering op pallets of in afwijkende verpakkingen.

Het gaat hierbij echter uitdrukkelijk om uitzonderingsgevallen. Alle depotbeheerders gaven aan dat de bedrijven onder normale omstandigheden tijdens de voorbereiding, uitvoering en uitwerking van het opgravingsproces geen contacten onderhouden met het depot. De ervaring is dat opgravende organisaties zich pas in de allerlaatste fase, nadat het standaardrapport gereed is, gaan voorbereiden op de overdracht van het vondstcomplex en de documentatie aan het depot. Sommige depotbeheerders hebben hier niet veel problemen mee, andere zouden toch graag in een eerder stadium bij het proces betrokken worden. De meesten hebben zich echter bij deze gang van zaken neergelegd, en boren zelf kanalen aan om op de hoogte te blijven van wat men op termijn aan vondstmaterialen kan verwachten.

Er is geen sprake van systematisch contact tussen de archeologische uitvoeringsinstantie en de depotbeheerders gedurende de uitvoering en uitwerking van het veldonderzoek.

2.4 De overdracht

Het overgrote merendeel van de depots wil voorafgaand aan de overdracht van de vondstcomplexen eerst de bijbehorende documentatie ontvangen. De documentatie wordt door de depotbeheerder op volledigheid en consistentie gechecked. Pas daarna wordt een afspraak gemaakt voor de overdracht.

De depotbeheerders sturen in de praktijk vooral bij op de documentatie. De depotbeheerders die regelmatig vondstcomplexen ontvangen, hebben allen de ervaring dat daaruit al veel onvolkomenheden naar voren komen: incomplete dozenlijsten, dubbele nummering, onvoldoende determinatie. De depotbeheerders eisen dat dit soort onvolkomenheden eerst gecorrigeerd wordt voordat tot overdracht van vondsten wordt overgegaan. In voorkomende gevallen kan hier heel wat correspondentie en tijd overheen gaan.

Als vervolgens de vondsten worden overgedragen controleren alle depotbeheerders bij overdracht of de *specials* aanwezig zijn, en of deze in een goede staat verkeren. Verder wordt de inhoud van de dozen over het algemeen steekproefsgewijs gecontroleerd. Eén depotbeheerder moet alle vondsten (laten) overpakken omdat in het depot een afwijkend formaat dozen wordt gebruikt. Daarbij worden alle vondsten dan gelijk gecontroleerd.

Alle depots geven een protocol van overdracht af, soms op het moment van aflevering, soms na controle of ompakken. Geen enkel depot heeft ooit op het moment van de feitelijke overdracht vondstcomplexen van bedrijven geweigerd. Zelfs niet in die paar gevallen waarbij een pakje met vondstmateriaal onaangekondigd per post werd aangeleverd.

Op basis van de KNA zou vervolgens een kopie van het protocol van overdracht aan de ROB moeten worden gestuurd, zodat in het centraal informatiesysteem vastgelegd kan worden waar een vondstcomplex zich bevindt. Navraag bij de ROB leert dat het informatiepunt nog nooit een protocol of melding van overdracht heeft ontvangen.

Het protocol van overdracht heeft wel ingang gevonden als 'overdrachtsformulier' tussen bedrijf en depot, maar doordat geen melding van overdracht naar het centraal informatiesysteem centrum volgt zijn vondstcomplexen niet te traceren.

Knelpunten bij overdracht

Twee depots zijn gedurende de gehele periode waarop het onderzoek betrekking heeft gesloten geweest en hadden dan ook geen knelpunten ervaren.²⁰ De acht andere depots maakten alle melding van zaken die een vlotte overdracht van vondstmaterialen bemoeilijken. Er vallen daarbij verschillende probleemgebieden te onderscheiden.

Conservering

Alle depotbeheerders noemden conservering als probleemgebied. Regelmatig moeten discussies worden gevoerd met opgravende organisaties omdat over te dragen vondsten niet, of niet voldoende, geconserveerd zijn. De communicatie met de opgravende bedrijven hierover verloopt over het algemeen moeizaam. De indruk is dat er binnen de bedrijven niet voldoende aandacht bestaat voor de conservering van materialen, en dat dit een sluitpost is bij het onderzoek. Vooral de extra kosten worden als bezwaarlijk ervaren. Bedrijven houden daarmee blijkbaar te weinig rekening in hun calculaties.

Tot nu toe stellen de meeste depotbeheerders zich coulant op. Regelmatig wordt materiaal toch geaccepteerd, en dan voor rekening van de provincie of van het depot alsnog geconserveerd. Daarbij moet de kanttekening gemaakt worden dat het dan meestal om een beperkt aantal voorwerpen gaat. Deze pragmatische houding komt onder druk te staan zodra het grote hoeveelheden of grote objecten betreft: een van de depotbeheerders had een complex met 5000 maar zeer ten dele geconserveerde vondsten (uit een pre-KNA onderzoek door een universiteit) geweigerd. Zoals eerder werd aangegeven zijn de tot nu toe aan depots overgedragen vondstcomplexen nog maar het topje van de ijsberg, en het is zeer de vraag of de huidige coulance van de depotbeheerders op de lange duur vol te houden valt.

Behalve deze rechtstreekse discussies tussen depotbeheerder en opgravende bedrijven over te conserveren materialen zijn er meer indicaties dat conservering een zwak punt is in de huidige opgravingspraktijk. Het merendeel van de depotbeheerders heeft de ervaring dat sinds de invoering van de KNA minder organisch materiaal aangeboden wordt dan op grond van ervaringen uit het verleden en het aantal uitgevoerde projecten te verwachten viel. In een aantal gevallen konden depotbeheerders bovendien concrete voorbeelden noemen van te conserveren vondsten die zonder tussenkomst van de provincie of andere instellingen verloren zouden zijn gegaan. Men kwam deze vondsten op het spoor door een toevallig bezoek aan het veld, of door bestudering van de velddocumentatie waarin kwetsbare materialen genoemd worden die in het

²⁰ Het derde depot dat lange tijd gesloten is geweest (zie pagina 11) was in de laatste maanden van 2005 bezig met een inhaalslag en had inmiddels ervaringen met knelpunten opgedaan.

uiteindelijk overgedragen complex ontbraken. Dit sluit aan bij signalen die de RIA al eerder ontving van conserveringsbedrijven, die aangaven dat de stijging in het aantal opdrachten geen gelijke tred leek te houden met de toename van het aantal archeologische projecten.

Dit zou er op kunnen wijzen dat opgravende organisaties vondstmaterialen die conservering behoeven al in een vroeg stadium 'uitselecteren' omdat in het PvE geen eisen voor conservering zijn opgenomen, of omdat in de offerte – mogelijk om redenen van concurrentie – niet voldoende kosten voor conservering opgevoerd zijn. Deze ervaringen van depotbeheerders zijn voor een paar provincies aanleiding geweest om zich actiever met de selectieproblematiek te bemoeien. De mogelijkheden daartoe zijn echter beperkt, omdat provincie in het huidige bestel alleen maar eisen aan selectie kan stellen als zij opdrachtgever en/of het bevoegd gezag is. Het voornaamste instrument is in deze gevallen het PvE. Zo eist één provincie dat de uitvoerder tijdens het veldwerk direct contact opneemt met de provincie als er meer organisch materiaal gevonden wordt dan in het PvE voorzien was. Men hoopt daarmee te voorkomen dat zaken 'ongezien' verdwijnen, en heeft zo de mogelijkheid om in bijzondere gevallen te proberen alsnog de financiering van de conservering rond te krijgen. Andere provincies schrijven in het PvE voor dat de depotbeheerder bij de selectie betrokken moet worden.

Conservering is in de huidige opgravingspraktijk onvoldoende geborgd, en is mede daardoor een knelpunt bij het proces deponeren.

Selectie

Er blijken bij de provincies grote verschillen te zijn in de opvatting ten aanzien van de taak van de provincie voor wat betreft de archeologie in het algemeen, en voor wat betreft het depot in het bijzonder.²¹ Deze verschillen in taakopvatting komen duidelijk naar voren bij de vraag of er knelpunten werden geconstateerd bij de selectie.

Een van de opvattingen is dat een provinciaal depot vooral een bewaarplaats is. De voornaamste taak van de depotbeheerder is standplaatsbeheer. In deze taakopvatting speelt de vraag over selectie voor de depotbeheerder geen enkele rol: de selectie hoort in het veld te gebeuren, vanuit de onderzoeksvraag.

²¹ Zie ook hierna, pagina 28.

Diametraal daartegenover staat de opvatting die vooruitloopt op het ontwerp van de gewijzigde Monumentenwet, waarin is opgenomen dat 'roerende monumenten die zijn gevonden bij het doen van opgravingen en waarop niemand zijn recht van eigendom kan bewijzen, (...) eigendom (zijn) van de provincie waar zij zijn gevonden.'²²

Eigendom van de provincie' staat in deze optiek gelijk aan 'eigendom van het depot',²³ en op grond daarvan gaat de depotbeheerder ervan uit dat het depot zeggenschap heeft over de selectie die door de opgravende organisaties wordt gedaan. Het selectievraagstuk is in deze opvatting niet (alleen) gebonden aan de onderzoeksvraag, maar raakt aan het eigendomsbeginsel.

Deze verschillen in taakopvatting leiden tot enorme verschillen in de werkwijze waarmee opgravende organisaties geconfronteerd worden. Waar een van de depotbeheerders alleen door de uitvoerder geselecteerde complexen aanvaardt en niets met selectie te maken wil hebben, eist een ander dat alle vondsten die in het veld geregistreerd zijn tot op een zeker minimum niveau worden uitgewerkt en overgedragen aan het depot. In de praktijk bleek dit laatste standpunt grote knelpunten op te leveren, zodat deze depotbeheerder nu bij wijze van compromis in een vroeg stadium betrokken wordt bij de selectie. Deze selectie, in de vorm van een lijst van af te voeren materialen, wordt vervolgens door de provinciaal archeoloog geaccordeerd.

De meeste depots bewegen zich tussen deze extremen. Een van de depots hanteert het eigendomsbeginsel maar eist wel van de opgravende organisatie dat de niet interessante materialen (dakpanfragmenten bijv.) vóór overdracht verwijderd worden; wel wil men graag bij deze selectie betrokken worden. In een ander geval treedt de provinciaal archeoloog op als adviseur bij de selectie en is het depot hierbij – indirect – nauw betrokken. Drie depots vragen de opgravende organisaties ook de selectielijsten (of lijsten van afgevoerd materiaal) aan te leveren om enig zicht te houden op de selectie.

Hoewel selectie op dit moment vooral een knelpunt vormt bij het proces deponeren, is het niet denkbeeldig dat het verschil tussen enerzijds de KNA-opvatting dat selectie dient te gebeuren op basis van de onderzoeksvraag en anderzijds het eigendomsbeginsel in de nieuwe Monumentenwet op termijn ook een risico gaat vormen voor een vlot verloop van het opgravingsproces. Omdat de provincie straks eigenaar is op het moment dat vondsten uit de bodem

²² *Wet op de Archeologische Monumentenzorg*, artikel 50.

²³ Om die reden behoeven de eisen die het depot aan overdracht stelt in twee provincies de goedkeuring door Gedeputeerde Staten vanuit de visie dat de provincie bij overdracht de eigendom van de vondsten aanvaardt; het is overigens de vraag of deze optiek juist is: een provincie zou ervoor kunnen kiezen eigendommen elders (bijvoorbeeld een provinciaal museum of een gemeentelijk depot) onder te brengen.

komen zal, strikt formeel gezien, de provincie toestemming moeten geven voor een eventuele selectie. Dat is geen probleem als de provincie bevoegd gezag is, en selectie- en conserverings-eisen in het PvE heeft geformuleerd.

Lastiger wordt de situatie als bijvoorbeeld een gemeente zonder opgravingsvergunning de rol van bevoegd gezag op zich neemt, en in een PvE aangeeft dat de opgravende organisatie op basis van de KNA een selectie moet maken van te bewaren en te conserveren materiaal. Het kan dan voorkomen dat de provincie de lat voor selectie vele malen hoger zal leggen dan de archeoloog in het veld en de desbetreffende gemeente reëel of wenselijk achten. Een beroep op de KNA zal dan weinig effect scoren omdat de wettelijke eigendomsbepalingen nu eenmaal prevaleren: een opgravend bedrijf zal het eigendom van de provincie, i.c. de bodemvondsten, niet zomaar mogen afstoten. Maar wie draagt in dit geval de (extra) kosten? De provincie die de 'extra' eisen stelt, en van meet af aan eigenaar is van de vondsten? De verstoorder? De gemeente, die als bevoegd gezag verantwoordelijk is voor het PvE? De opgravende organisatie, omdat het provinciaal depot nu eenmaal eisen mag stellen aan de conservering van geselecteerde materialen? Of het provinciaal depot, dat verantwoordelijk wordt behoud van de bodemvondsten en daar dus zelf zorg voor moet dragen? Op dit moment is nog volstrekt onduidelijk hoe deze verantwoordelijkheden ingevuld zullen moeten worden.

Opgravende organisaties worden geconfronteerd met sterk verschillende opvattingen ten aanzien van de omgang met selectie.

Eigendom

Diverse malen kwam ter sprake dat er problemen ontstaan rond eigendomsverhoudingen. Dit blijkt met name het geval te zijn wanneer een overheid of organisatie zich sterk betrokken voelt bij een opgraving. Zo werd het voorbeeld genoemd van een vriendenvereniging van een kasteel die een opgraving financierde en daarbij de voorwaarde wilde stellen dat alle vondsten in het kasteel terecht zouden komen. Een andere depotbeheerder was in discussie met een gemeente die een bronzen beeldje voor eigen rekening had laten restaureren maar er daarbij van uit was gegaan dat het beeldje in de hal van het gemeentehuis geplaatst zou worden. De betrokkenheid van partijen is in deze gevallen positief te noemen. Verontrustender was de melding dat een opgravend bedrijf de depotbeheerder liet weten dat in het PvE geen rekening was gehouden met mogelijk te conserveren vondsten, dat er geen geld voor conservering was, en dat deze vondsten dus niet overgedragen konden worden aan het depot. De depotbeheerder hoorde vervolgens via via dat het bedrijf de vondsten zelf had geconserveerd voor de bedrijfs vitrine. In dit laatste geval zijn depotbeheerder en het opgravende bedrijf – na bemiddeling door de RIA – uiteindelijk tot elkaar gekomen, maar er mag geen misverstand over ontstaan dat vondsten afkomstig uit opgravingen volgens de Monumentenwet nooit beschouwd kunnen worden als het

eigendom van derden, ook niet als die derde zorggedragen heeft voor conservering of restauratie. Vondsten zijn en blijven publiek eigendom, te weten van de Staat, van een gemeente met opgravingsvergunning, of, na overdracht van de vondsten door de Staat, van een provinciaal depot. In het ontwerp van de nieuwe Monumentenwet wordt de provincie of gemeente al eigenaar op het moment dat de vondsten uit de bodem gehaald worden.

Dit laat natuurlijk onverlet dat met het provinciaal depot afspraken gemaakt kunnen worden over (langdurige) bruiklenen door derden die zich financieel of op andere wijze hebben ingespannen voor het behoud van vondsten, maar dit zal altijd op voorwaarden van het depot en op basis van een bruikleenovereenkomst moeten geschieden.

Een zaak die hier aan raakt is het feit dat bedrijven zo nu en dan gedurende of kort na de opgraving de vondsten tentoonstellen. Een aantal depotbeheerders bleek hier zeer kritisch tegenover te staan, omdat het bedrijf nu eenmaal geen eigenaar van de vondsten is. De Erfgoedinspectie stelt zich op het standpunt dat dit onder de huidige wetgeving is toegestaan. Er wordt aan bedrijven een duidelijke termijn voorgeschreven waarbinnen materialen moeten zijn overgedragen aan het depot. In de periode waarin een bedrijf bezig is met de uitwerking zit er enige 'rek' in de interpretatie van de regelgeving, en kan een bedrijf meewerken aan een expositie. Het feit dat die 'rek' er is, en dat vondsten kort na de opgraving – onder de juiste condities – aan publiek getoond kunnen worden kan men in de geest van het verdrag van Valletta alleen maar toejuichen. De registratie en de conditie van de materialen zijn geborgd doordat een bedrijf in de uitwerkingsfase (en dus ook tijdens een eventuele expositie) verantwoordelijk is voor registratie en opslagcondities conform de eisen die in de KNA zijn geformuleerd. Zo nodig kan de Erfgoedinspectie bedrijven daarop aanspreken. Uit het oogpunt van collegialiteit zou het op zich overigens wel correcter zijn als een bedrijf in een dergelijk geval met het depot contact opneemt en een en ander regelt via een bruikleenconstructie. Zoals hierboven al aangegeven is, zal dit overigens in de toekomst verplicht zijn, omdat de provincie dan van meet af aan eigenaar is van de bodemvondsten binnen haar grenzen.

Overige knelpunten

Een groot aantal depotbeheerders hanteerde de term 'slordigheid' als gesproken werd over de ervaringen met de bedrijven. Regelmatig werd melding gemaakt van slordige determinatie, onzorgvuldige behandeling van materialen, ontbreken van vondsten, dozenlijsten die niet volledig zijn of zelfs geheel ontbreken, etc. Ook de snelle opeenvolging van de voor deponering verantwoordelijke contactpersonen bij bedrijven wekt de indruk dat deponeren niet voldoende serieus wordt genomen en als sluitpost van het bedrijfsproces wordt gezien.

Vier van de depotbeheerders noemden spontaan als knelpunt dat de determinatie van materialen veel te wensen over laat. Dit ondanks het feit dat de determinatie eisen coulant zijn (tot op 'aardewerk gedraaid'/'aardewerk handgevormd' niveau). Een van de depotbeheerders noemde

als mogelijke oorzaak dat het Archeologisch Basisregister (ABR) niet meer up to date is, waardoor bedrijven zich gedwongen voelen zelf categorieën te benoemen. Deze zelfde constatering werd door de bedrijven gemaakt (zie paragraaf 3.0).

Determinatie vormt een knelpunt, onder meer door het ontbreken van een actuele standaard voor determinatie.

2.5 Conditie in de depots

De KNA definieert een depot als *'Een voorziening die geschikt is voor de geconditioneerde bewaring van archeologische monsters en documentatie. Een depot is idealiter in vier zones verdeeld: een bufferopslag voor nieuwe aanleveringen, een algemene bewaar ruimte met minimale conditionering, een ruimte met relatief vochtige bewaarcondities en een ruimte met relatief droge bewaarcondities'*. Voor het bewaren van documentatie wordt verwezen naar de bepalingen in de Ontwerp Regeling geordende en toegankelijke staat archiefbescheiden 2000, versie 2000-01-14.

Zoals al in de inleiding werd aangegeven zijn de bewaaromstandigheden in de depots niet systematisch onderzocht, maar werd tijdens het bezoek een rondleiding gemaakt om een algemene indruk te krijgen van het depot. Maar zelfs tijdens deze informele bezoeken werd duidelijk dat de condities die de KNA in de uiteindelijke depots veronderstelt meer theorie dan praktijk zijn. Daarbij moet men zich realiseren dat de provinciale depots, anders dan de opgravende bedrijven en instellingen, niet op basis van toelatingsvoorwaarden of een vergunning verplicht zijn te voldoen aan de bepalingen voor depots in de KNA.²⁴

Vondsten worden in negen van de tien depots per vondstcomplex opgeslagen, en bij zes depots uitgesplitst naar bewaar categorie c.q. materiaal categorie.²⁵ Hoewel er in het merendeel van de depots bij aflevering onderscheid gemaakt wordt tussen de diverse bewaar categorieën die in de KNA genoemd worden blijken veel depots in de praktijk niet over de faciliteiten te beschikken om die categorieën onder deze bewaaromstandigheden op te slaan.

Van de tien depots voldoet er geen enkele volledig aan de KNA. De onderlinge verschillen zijn echter groot: vier depots komen heel dicht in de buurt van de norm. Eén hiervan beschikt wel over vier verschillende geconditioneerde ruimten, en heeft ook een ruimte om documentatie op te slaan. Deze laatste ruimte voldoet echter maar deels aan de bepalingen in de Regeling

²⁴ Zie paragraaf 1.3.

²⁵ Zie paragraaf 2.1.

archiefbescheiden. De andere drie depots beschikken slechts over drie zones: in één geval ontbreekt de ruimte met relatief droge bewaarcondities, bij de twee andere juist de ruimte voor relatief natte bewaarcondities. Dit is in alle gevallen een weloverwogen keuze geweest, omdat in de desbetreffende provincies (praktisch) geen materialen aangetroffen worden die onder dergelijke condities moeten worden bewaard. Hoewel de vier hier genoemde depots dus geen van alle voor 100% aan de eisen van de KNA voldoen kunnen de bewaarcondities toch als voldoende worden aangemerkt.

Voor wat betreft de overige zes depots variëren de inrichting en condities in het depot van matig tot onvoldoende.²⁶ Daarbij moet overigens worden opgemerkt dat de als 'onvoldoende' aan te merken depots alle binnen een termijn van één tot drie jaar hopen te verhuizen naar een passender locatie.

Als naar de afzonderlijke ruimtes binnen de depots gekeken wordt blijkt dat van de negen depots die behoefte hebben aan een ruimte met relatief droge bewaarcondities er zes kunnen beschikken over een (soms kleine) ruimte waarin conditionering van het klimaat mogelijk is. Twee depots voorzien op termijn een dergelijke voorziening te installeren.

Slechts twee depots beschikken over een ruimte met relatief natte condities; een depot verwacht dit op termijn te kunnen realiseren. Hierbij kan de kanttekening gemaakt worden dat de depotbeheerders van de depots in Oost en Zuid Nederland aangaven maar weinig behoefte te hebben aan een dergelijke ruimte.

In de algemene bewaarruimte kunnen vijf van de tien depots beschikken over enige vorm van klimaatbeheersing. De andere depots monitoren het klimaat wel en proberen dit zo goed mogelijk te beheersen door verwarming, ventilatie en (in één geval, in een kelderruimte) ontvochtigers. Sommige depotbeheerders hebben daarbij zeer pragmatische oplossingen bedacht: zo zet één depotbeheerder ook gedurende de zomermaanden zo nu en dan de centrale verwarming aan om de luchtvochtigheid enigszins in de hand te houden.

Zeven van de depots beschikken voorlopig nog over voldoende ruimte om materialen op te slaan. Twee depots kampen met ruimtegebrek omdat de depots ook voor opslag van materiaal van andere instellingen (musea) gebruikt worden. In beide gevallen is men in onderhandeling over het elders opslaan van de desbetreffende collecties. Eén depot heeft een groot ruimtegebrek, en voorziet dat in 2006 het punt bereikt is dat men vondstcomplexen van bedrijven moet gaan weigeren.

²⁶ Daarbij werden in aanmerking genomen: klimaatbeheersing in de algemene ruimte, toetreding van licht, het aanwezig zijn van transitie ruimte, natte ruimte en droge ruimte, en doelmatigheid en brandveiligheid van het gebouw.

De bewaarcondities in de provinciale depots laten in veel gevallen te wensen over.

Registratie van vondstmateriaal

Met steun van overheidsgelden is in 2001 door de gezamenlijke provinciale depots, onder regie van de ROB, het digitale systeem The Museum System (TMS) aangeschaft. Dit is een zeer uitgebreid collectie management systeem dat is ontwikkeld door het Paul Getty museum.²⁷ In de praktijk blijkt TMS in een aantal depots niet aan de wensen te voldoen. Het systeem is ingericht op gebruik in grote musea, en biedt talloze mogelijkheden, maar is niet toegesneden op de archeologische praktijk. Het is daardoor lastig om eenduidigheid te bereiken over de manier waarop vondsten en documentatie geregistreerd zouden moeten worden. In een overleg tussen ROB en de depotbeheerders heeft men getracht daarover afspraken te maken, maar mede door de onderlinge verschillen tussen de depots (zie ook pagina 28) is dit overleg uiteindelijk vastgelopen en heeft de ROB zich teruggetrokken. Het grootste voordeel van het TMS-project, het kunnen beschikken over een landelijk registratie-systeem dat voor alle depots hetzelfde is, is daarmee komen te vervallen. Ook een koppeling met het centraal informatiesysteem Archis is daardoor onmogelijk geworden.

Wat rest is een systeem waarmee sommige depotbeheerders redelijk uit de voeten kunnen, maar wat door anderen te omslachtig en te duur gevonden wordt. Een aantal depotbeheerders heeft hieruit de conclusie getrokken om met TMS te stoppen. In 2005 werd nog in vijf van de tien depots met TMS gewerkt. Gezien de wijldropigheid van het TMS systeem wil dit echter niet zeggen dat de registraties van deze depots uitwisselbaar zijn. Een van de depotbeheerders heeft een aanvulling op TMS laten schrijven om invoer van gegevens van bedrijven te vergemakkelijken. Op het moment van het afsluiten van het onderzoek waren daarmee echter nog geen praktijkervaringen opgedaan.²⁸

Van de vijf andere depots zijn twee depots weer teruggekeerd tot het bestaande analoge systeem ('kaartenbak'). Een depot combineert de kaartenbak met spreadsheets, een ander heeft zelf een (Access) database ontwikkeld. Verreweg de meest interessante oplossing is gekozen in het depot Noord-Holland.²⁹ Nadat men geconcludeerd had dat TMS niet voldeed

²⁷ Voor meer gegevens en de inspanningen die de invoering van TMS van depotbeheerders eist, zie Taayke 2003, p. 7-8.

²⁸ Zie ook paragraaf 2.1 en 2.2.

²⁹ Reden om het depot hier met naam en toenaam te noemen is dat de provincie Noord-Holland tijdens het gesprek liet weten dat men bereid is ADMS om niet, of tegen een geringe kostenvergoeding ter beschikking te stellen aan andere depots.

heeft men zelf de ontwikkeling van een digitaal systeem opgepakt. Dit heeft geresulteerd in het Archeologisch Depot Management Systeem (ADMS).

Uitgangspunt van dit systeem is dat het depot zich nadrukkelijk tot taak ziet gesteld om de vondstcomplexen toegankelijk te maken: niet alleen voor de medewerkers die de weg in het depot kennen, maar ook voor het publiek. Het systeem is dan ook opgezet aan de hand van een aantal simpele zoekvragen zoals het publiek die zal stellen: wat is er bij mij in de buurt gevonden, zijn er meer van dit soort materialen gevonden, etc. Dit heeft geresulteerd in een zeer handzaam systeem, uitgaande van de cultuurhistorische waardenkaart. Men kan op kaartniveau zoeken, inzoomen op perceelniveau en uiteindelijk doorklikken tot op het niveau van de inhoud van de dozen. Er zijn echter ook andere ingangen, zoals tijdperk of materiaal. Ook de documentatie is in ADMS ondergebracht. De bedoeling is dit systeem op den duur via internet toegankelijk te maken.

Ondanks inspanningen daartoe in het verleden blijkt er geen sprake te zijn van enige landelijke standaardisering of uitwisselbaarheid van gegevens op het gebied van de registratie van vondstmaterialen in depots.

Ordering en registratie van onderzoeksdocumentatie

De zeven depots die documentatie bewaren³⁰ hebben deze in alle gevallen geordend. Er zijn echter enorme verschillen in de toegankelijkheid en de mate waarin de vondsten en documentatie gekoppeld kunnen worden. In twee depots is de documentatie alleen analoog geregistreerd, en moet men terug naar de rapporten om na te kunnen gaan wat voor documentatie over vondsten is vastgelegd. In een depot is sprake van een historisch gegroeide situatie waarin vondsten en documentatie geheel apart geregistreerd werden; men is hier momenteel bezig een aansluiting tussen deze beide registraties te creëren via het onderzoeksnummer. Drie depots leggen in het vondstregistratiesysteem vast welke documentatie er over het vondstmateriaal is, waarna deze erbij gezocht kan worden. Er is slechts één depot, Noord Holland, waar een systeem is ontwikkeld waarin zowel de vondsten als de documentatie direct digitaal toegankelijk zijn, en waarin met gemak alle gewenste kruisverbanden te leggen zijn.

Mede door het ontbreken van adequate registratiesystemen blijkt het maar in beperkte mate mogelijk gemakkelijk kruisverbanden te leggen tussen de documentatie en de vondstcomplexen in de depots.

³⁰ Een depot heeft op zich uitstekende faciliteiten om archiefbescheiden op te slaan, maar had op het moment van het bezoek van de inspectie nog nooit documentatie ontvangen.

Taakopvatting van depots

Een groot deel van de hier boven geconstateerde verschillen hangt rechtstreeks samen met de veranderende opvattingen over wat een provinciaal depot feitelijk zou moeten zijn.

Waar het (onofficiële) adagium in de jaren tachtig nog was dat een ruimte geschikt was als depot *'als er maar een dak op zit en een slot op de voordeur'*, was in de eerste ontwerpen voor de wetgeving ten behoeve van de implementatie van het verdrag van Valletta sprake van zeer ambitieuze doelstellingen voor de archeologische depots. Het uitgangspunt was dat *'een depot ... een bron (behoort) te zijn voor de wetenschap: het bevat immers het voor de wetenschap benodigde basismateriaal. En vooral ook voor het publiek, zowel in de persoon van de amateur-archeoloog, de scholier of studerende als het 'grote' publiek. Een depot bevat immers een schat aan gegevens; niets maakt de bewoningsgeschiedenis van ons land of de eigen streek beter zichtbaar dan daadwerkelijke relictten uit het verleden.'* De provinciale depots moesten archeologische informatie centra (AIC's) worden.³¹

Op basis hiervan is een aantal provincies de afgelopen jaren voortvarend te werk gegaan, en is druk doende nieuwe depots in te richten die kunnen voldoen aan de eisen die een archeologisch informatie centrum stelt: publieksruimten, registraties op basis van publieksvragen en toegankelijkheid via internet. In andere provincies is de situatie ongewijzigd gebleven, en heeft het depot als voornaamste functie het bewaren van archeologica met standplaatsregistratie.

Hoewel in beide gevallen gesproken wordt van 'provinciaal depot' zijn dit feitelijk twee geheel verschillende organisaties. Dat geldt zowel voor de behuizing, de bemensing, de faciliteiten en de financiering als voor de plaatsing binnen de provinciale structuur.³² Het is dan ook niet verwonderlijk dat de omgang met het proces deponeren van depot tot depot verschilt, omdat de eisen die aan een collectie in een archeologisch informatie centrum gesteld worden anders zijn dan die van een traditioneel depot.

Zo gaf een depotbeheerder van een zeer publieksgericht depot met een eigen referentiecollectie te kennen dat hij opgravende organisaties graag zou verplichten om aardewerk te reconstrueren zodat dit direct in de vitrines zou kunnen worden geplaatst. Diametraal hiertegenover staat de depotbeheerder die liet weten te betreuren dat de AWN in de regio het aardewerk gereconstrueerd aanbiedt, omdat dit *'allemaal weer uit elkaar gehaald moet worden'*: het desbetreffende depot kan alleen maar dozen bergen, geen los vaatwerk.

³¹ Voor een uitgebreide toelichting op AIC's, zie BMC 2003.

³² De diversiteit in organisatievormen van de depots is daar een afspiegeling van: een stichting, onderdeel van een stichting, provinciale afdeling.

De grote verschillen in taakopvatting over wat een provinciaal depot zou moeten zijn werken de verschillen tussen de eisen die aan bedrijfsdeponeringen gesteld worden in de hand.

Hoewel het buiten het rechtstreekse kader van dit onderzoek valt is het voor een evenwichtig beeld goed hier kort te refereren aan de ervaringen van de bedrijven die de RIA genoteerd heeft tijdens de bedrijfsinspecties in de jaren 2004 en 2005,³³ ook al omdat de signalen die tijdens de bedrijfsinspecties opgevangen werden tevens aanleiding vormden voor dit onderzoek.

Uit de gesprekken met bedrijven was de indruk ontstaan dat er al veel meer vondstcomplexen gedeponereerd waren dan later tijdens de bezoeken aan de depots het geval bleek. Deels is hier waarschijnlijk sprake geweest van 'politiek correcte antwoorden': zo waren er bedrijven die volgens de informatie van de depotbeheerders in 2005 nog met geen enkel provinciaal depot contact hadden gehad, maar dit tijdens de inspectie omzeilden door de opmerking dat 'niet altijd bij aanvang van de opgraving contact opgenomen wordt met het depot', of dat 'alles gedeponereerd zal worden'.

Toch kan wel geconcludeerd worden dat de ervaringen over en weer elkaar bevestigen. Weliswaar was er één bedrijf dat – achteraf onterecht, zie paragraaf 2.1 – klaagde dat er door de depots geen richtlijnen waren geformuleerd, maar een aantal andere bedrijven bleek op de hoogte van het bestaan van de diverse eisen.

De meeste bedrijven bevestigden dat er geen contact wordt opgenomen met het depot bij aanvang van de opgraving; een bedrijfsleider voegde daaraan toe de indruk te hebben dat de depotbeheerder in de regio waar het bedrijf werkzaam is daar geen behoefte aan had, wat in het gesprek met de desbetreffende beheerder inderdaad het geval bleek.

Bij de overdracht van vondsten werden dezelfde knelpunten genoemd: discussies over conservering, selectie en determinatie. Daarbij werd determinatie overigens vaker als knelpunt ervaren dan bij de depotbeheerders het geval is, waarschijnlijk omdat de bedrijven voor hun gevoel gedwongen worden het werk 'over te doen'. Ook hier werd het ontbreken van een up to date ABR als mogelijke oorzaak genoemd. Andere ervaringen bleken eveneens rechtstreeks op elkaar aan te sluiten, zoals in het geval van een depotbeheerder die aangaf geen organisch materiaal meer te ontvangen, terwijl het bedrijf dat in de regio actief is liet weten dat 'organisch materiaal, (...) niet wordt gedeponereerd, (...) maar in overleg met het bevoegd gezag wordt afgevoerd naar de vuilstort'.

De veel gehoorde opmerking van depotbeheerders dat bedrijven het proces deponeren niet voldoende serieus nemen bleek terecht. De RIA had per 31 december 2005 14 bedrijfsinspecties uitgevoerd. Slechts bij één bedrijf leek het proces deponeren op orde. Twee bedrijven hadden nog niet met deponeren te maken gehad, maar bij de overige elf bedrijven had een of meer van de

³³ Zie RIA-jaarverslag 2004, pagina 22.

verbeterpunten betrekking op het proces deponeren. Schrijnende voorbeelden van het gebrek aan serieuze belangstelling zijn een werkinstructie waarin deponeren alleen 'pro memorie' genoemd werd, of een kwaliteitshandboek waarin het proces deponeren geheel ontbrak.

Opvallend was overigens dat de bedrijven die algemeen bekend waren bij de depotbeheerders veel minder problemen meldden dan bedrijven die zelden of nooit contact hadden met een depot. Blijkbaar is er ook sprake van een zekere gewenning.

De bedrijven zijn zich over het algemeen nog te weinig bewust van het belang van de laatste stap in het archeologisch proces: deponering.

Het vermoeden dat het proces deponeren stagneert bleek tijdens dit onderzoek bevestigd te worden. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen.

- Provinciale depots blijken kwetsbaar: een aanstaande verhuizing, schimmel, afwezigheid van een depotbeheerder kunnen tot gevolg hebben dat er geruime tijd geen vondstcomplexen geaccepteerd worden. Ook ruimtegebrek kan een rol spelen: een van de depotbeheerders gaf tijdens het onderzoek aan te verwachten dat er op afzienbare termijn geen vondstcomplexen meer geaccepteerd kunnen worden.

Met alle begrip voor de problemen waarmee depots geconfronteerd kunnen worden is het onwenselijk dat opgravende bedrijven voor een dichte deur komen te staan. Het afronden van onderzoek en overdracht van vondsten aan het depot binnen een vastgestelde termijn is een van de belangrijkste verworvenheden van het huidige bestel, en vormt dan ook met recht een van de voorwaarden waaronder opgravende bedrijven hun werkzaamheden mogen verrichten. De naleving van deze voorwaarde komt onder druk te staan als depots hun deuren gesloten houden.

- Opgravende bedrijven realiseren zich nog te weinig dat deponeren onverbreekelijk en essentieel onderdeel uitmaakt van het opgravingsproces. Alleen al uit het feit dat een kwart van de bedrijven nog nooit contact heeft gehad met een van de provinciale depotbeheerders kan worden opgemaakt dat het proces deponeren (nog) onvoldoende aandacht krijgt.

Het feit dat de opgravende bedrijven slechts mondjesmaat (digitale) kopieën van de opgravingsdocumentatie aan de ROB sturen zodat daarmee een schaduwarchief gevormd kan worden, wijst er op dat men zich bovendien onvoldoende bewust is van het feit dat documentatie en veldtekeningen een unieke en onvervangbare bron van informatie over de opgraving vormen.

- De depots hebben de KNA redelijk op het netvlies; zij hebben hun eigen eisen grotendeels op papier gezet en deze ontlopen elkaar en de KNA in grote lijnen niet erg. Maar in detail zijn er veel verschillen: wel of geen lijst met *specials*, wel of geen conserveringsrapport, wel of geen markering op de doos.

Dit lijken kleinigheden, maar voor een bedrijf dat met meerdere depots te maken heeft is het uitermate lastig om met al dit soort variaties geconfronteerd te worden. De verwerking van vondsten en de documentatie moeten daardoor iedere keer aangepast worden aan de eisen van het depot waar de vondsten gedeponeerd moeten worden, juist op punten waar een standaard verwerkingsprocedure vruchten kan afwerpen: eensluitende voorschriften over markering bijvoorbeeld kosten veel minder tijd bij verwerking en ver-

minderen de kans op fouten, waardoor de aandacht meer gericht kan worden op inhoudelijke zaken als determinatie, in plaats van op administratieve details.

Dit laat onverlet dat er 'unieke' eisen zijn die voortkomen uit (het gebrek aan) facilitaire voorzieningen van het depot. De eisen van een depot op een zolderverdieping van een pand waar geen lift aanwezig is en waar alle dozen met de hand naar boven moeten worden gedragen zullen vanzelfsprekend anders zijn dan die van een depot in een loods op de begane grond met beschikking over een heftruck.

- Anders dan in de KNA wordt geëist, zijn er geen contacten tussen opgravende organisaties en depots bij de voorbereiding van het veldwerk, tijdens het veldwerk of in de uitwerkingsfase. De meeste depotbeheerders vinden dit niet erg problematisch, en hebben zelf kanalen aangeboord om desgewenst op de hoogte te blijven van recente ontwikkelingen. Het ziet er daarom naar uit dat deze processtappen in een nieuwe versie van de KNA zullen komen te vervallen. Het is echter de vraag of dat ook wenselijk is. Zeker gezien de knelpunten die tijdens de latere processtappen gesignaleerd worden zouden zowel het depot als de opgravende organisatie er van kunnen profiteren als in een eerder stadium overleg gepleegd wordt over de vondstcomplexen. De uiteindelijke overdracht zal daardoor sneller plaats kunnen vinden.

Een tweetal knelpunten hindert niet alleen het vlot verloop van het proces deponeren maar zou ook in bredere zin een risico kunnen vormen:

- Conservering is in het KNA-proces onvoldoende geborgd. Het effect hiervan op het deponeringsproces is dat de overdracht van materialen stagneert, omdat er langdurige discussies ontstaan of niet-geconserveerde materialen geaccepteerd zullen worden of dat deze alsnog – en dan op wiens kosten – een bewerking moeten ondergaan. Maar ernstiger is het risico dat hierdoor archeologisch erfgoed – vaak ongezien – geheel verloren gaat: er zou een tendens kunnen ontstaan om organische materialen zeer vroegtijdig, in het veld, 'uit te selecteren' om zo kosten en tijd te besparen. En zelfs al gebeurt dat niet in eerste instantie, dan wordt soms in tweede instantie niet tot conservering overgegaan en worden vondsten uit het over te dragen vondstcomplex verwijderd om discussies met het depot te vermijden.
- Minder actueel, maar ook zorgelijk is de selectie. De verschillen in opvatting over de rol van de provincie leiden nu al tot grote verschillen in de eisen die depots voor wat betreft selectie aan de bedrijven stellen. Op het moment van dit onderzoek, onder de bepalingen van de bestaande Monumentenwet, had dit soort discussies (nog) niet tot onoverkomelijke problemen geleid, al vormt de onduidelijkheid op dit punt een vertragende factor tijdens het proces deponeren. Op termijn kan echter het verschil tussen de KNA-opvat-

ting dat selectie dient te gebeuren op basis van de onderzoeksvraag enerzijds, en het eigendomsbeginsel in de nieuwe Monumentenwet anderzijds, een risico gaan vormen voor het opgravingsproces. Het is nog volstrekt onduidelijk hoe de verantwoordelijkheden rond selectie en eigendom van bodemvondsten in de nieuwe situatie moeten worden ingevuld.

Afgezien van de problemen met conservering en selectie lijkt een groot deel van de knelpunten in het proces deponeren te maken te hebben met opstartproblemen. Dat is niet verbazingwekkend. De commerciële bedrijven zijn pas sinds 2002 actief, en hadden de eerste tijd de handen vol aan het implementeren van de eerste processtappen: het opzetten van een kwaliteitssysteem, de problematiek rond PvE's. Tegelijkertijd werden de depots enigszins overvallen door de nieuwe situatie, terwijl veel depots nog te kampen hadden (en hebben) met achterstanden uit de pre-KNA periode. Inmiddels hebben alle depots hun eisenpakket voor overdracht klaar, en lijkt het er op dat de bedrijven zich bewuster worden van de deponeringsproblematiek. Zo werd bij het laatste bezoek in het kader van dit onderzoek in november 2005 door de depotbeheerder opgemerkt dat de situatie in ieder geval al enorm verbeterd was in vergelijking met de pre-KNA periode.

Maar er valt nog wel degelijk het een en ander te verbeteren. De opgravende bedrijven zullen het proces deponeren serieus moeten nemen, en kunnen zichzelf tijd besparen door zich in een vroegtijdig stadium op de hoogte te (laten) stellen over de eisen die het depot hanteert. Daardoor kan veel extra werk worden voorkomen.

De provinciale depots kunnen bijdragen aan een vlot verloop van het proces door te streven naar meer standaardisatie op het gebied van de aanvullende eisen. Waar de verschillen minimaal zijn zouden de depotbeheerders tot overeenstemming moeten kunnen komen over een standaard eisenpakket van provinciale depots, zowel voor vondsten als voor documentatie. Dit zou een vlotte vondstverwerking door de opgravende instellingen enorm stimuleren. Een dergelijk eisenpakket zou bij voorkeur, maar niet noodzakelijkerwijs, kunnen worden ontwikkeld in KNA-verband. Omdat het volgen van de KNA niet verplicht is voor de provinciale depots garandeert dit echter nog geen algemene toepassing. Een andere mogelijkheid is dat de depotbeheerders er zelf toe overgaan gezamenlijk een standaard pakket van eisen van de provinciale depots te ontwikkelen, bijvoorbeeld tijdens het depotbeheerdersoverleg, of als een speciaal te initiëren project van de provinciale depots.

Een probleem daarbij is echter dat de provinciale depots onderling zeer verschillen. In theorie lijkt het voor de hand te liggen dat de provinciale depots tot één standaardpakket aan eisen komen en met één registratiesysteem uit de voeten kunnen. In de praktijk blijkt dit lastig omdat het ene provinciale depot feitelijk een compleet andere organisatie is dan het andere. Dit heeft

zijn weerslag op het depotbeheerdersoverleg: waar taakopvattingen zo ver uit elkaar liggen verloopt gezamenlijk overleg uitermate moeizaam.

Wellicht zou men verwachten dat ook deze problematiek gezien kan worden als typerend voor een overgangssituatie. Als alle provinciale depots zich tot archeologische informatiecentra zouden ontwikkelen, zoals oorspronkelijk in de voorstellen voor de 'Valletta' wetgeving voorzien was, zou dit hebben bijgedragen aan een grotere consistentie in de depotwereld. Bij bestudering van de memorie van toelichting op het uiteindelijk bij de Tweede Kamer ingediende wetsvoorstel blijkt echter dat de idee van archeologische informatiecentra geheel is verlaten. De motieven van de Staatssecretaris die daartoe destijds aanleiding hebben gegeven zijn de Inspectie onbekend, maar lijken voornamelijk van financiële aard.

Dit is op zich al betreuenswaardig omdat daarmee een belangrijke invulling van artikel 9 van het verdrag van Valletta – de toegankelijkheid van het archeologisch erfgoed voor publiek – op losse schroeven wordt gezet. Maar bovendien kan dit tot gevolg hebben dat de huidige verdeeldheid blijft voortbestaan, en mogelijk zelfs groter zal worden. Naarmate de archeologische informatiecentra meer uitkristalliseren zullen zij meer eisen gaan stellen aan de vondstcomplexen en documentatie die bij hen afgeleverd worden. De eerste indicaties daarvoor zijn al aanwezig in de vorm van een depot dat de 'eigen' dataregistratie verplicht stelt, een ander dat nadenkt over de reconstructie van aardewerk voor vitrines. Maar de provincies die zich tot nu toe terughoudend hebben opgesteld zullen uit het schrappen van de passages over archeologische informatiecentra – terecht – opmaken dat zij kunnen volstaan met een traditioneel depot. De eisen van deze depots zullen dus waarschijnlijk onveranderd blijven, tenzij zo'n provincie er voor zou kiezen op eigen initiatief en met eigen middelen alsnog een archeologisch informatiecentrum te ontwikkelen.

Daarnaast hadden de archeologische informatiecentra ook een belangrijke rol kunnen vervullen in de realisatie van het uiteindelijke doel van het proces deponeren: het succesvol, langdurig, behoud van cultureel erfgoed *ex situ*. De ideeën waren veelbelovend: niet langer een depot als bewaarplaats 'met een dak en een slot op de voordeur' maar depots als 'bron van wetenschap', van alle benodigde faciliteiten voorzien, minimaal in lijn met de door de beroepsgroep zelf geformuleerde kwaliteitsnormen. De huidige realiteit blijkt anders.

Nogmaals moet nadrukkelijk worden opgemerkt dat de huidige stand van zaken in de depots zelf niet het doel van het onderzoek was, en dat tijdens de bezoeken aan de depots werd volstaan met een 'algemene indruk'. Maar zelfs uit deze globale inventarisatie bleek dat er nogal wat schort aan de situatie in de provinciale depots. De – minimale – voorwaarden die in de KNA geformuleerd zijn blijken in praktisch geen enkel provinciaal depot gerealiseerd te worden. Dat heeft niets te maken met onkunde of onwil van de depotbeheerders; zij blijken uitermate inventief om met vaak

schaarse middelen de bestaande condities te optimaliseren en deze zo dicht mogelijk bij de KNA waarden te brengen. Maar blijkbaar zijn aanbevelingen op basis van vrijwilligheid niet voldoende.

Hoewel de archeologische informatiecentra uit het ontwerp van de nieuwe Monumentenwet zijn verdwenen is nog wel de mogelijkheid voorzien om de eisen die aan provinciale depots gesteld worden bij Algemene Maatregel van Bestuur vast te leggen. Gezien de huidige situatie in de depotwereld lijkt er alle reden toe om van deze mogelijkheid gebruik te maken. Daarbij zou aangehaakt kunnen worden bij de KNA; de eisen die hierin voor depots geformuleerd worden vormen wetenschappelijk gezien het absolute minimum voor een adequaat behoud van de vondsten. Een depot dat niet aan deze eisen kan voldoen is feitelijk niet geschikt voor het adequate behoud van archeologische monumenten *ex situ*.

Dat was immers waar het verdrag van Valletta uiteindelijk om begonnen was: behoud, *in situ* of *ex situ*. Hiertoe is in Nederland een systeem van *checks and balances* ontwikkeld waar bij iedere stap in het archeologisch proces terdege wordt overwogen wat, waarom en hoe zaken bewaard dienen te worden. Bedrijven en organisaties worden met stringente eisen geconfronteerd gedurende de tijd dat zij vondstcomplexen onder behandeling hebben. En terecht: het gaat hier niet alleen om zaken van nationaal en cultureel belang, maar om informatie en objecten die een unieke historische waarde hebben en die onvervangbaar zijn.

Het zou dan ook zeer betreurenswaardig zijn als dit uitgangspunt bij de allerlaatste stap, het *ex situ* bewaren van vondstcomplexen, losgelaten zou worden. Dezelfde 'zorg voor behoud' die van het bedrijfsleven en particulieren verwacht wordt in hun omgang met de archeologische vondsten zou ook voor de publieke sector leidraad moeten zijn bij de beslissingen die genomen worden over de uiteindelijke bewaarplaats van de archeologische informatie, de provinciale depots.

Bestuur en Management Consultants, 2003: *Archeologische depots: van bewaarplaats naar schatkamer*, Leusden.

College voor de Archeologische Kwaliteit, 2005: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie* (versie 2.0/2.2), Amsterdam.

Es, W.A. van, 1997: Three Decades of Depot Problems, in: W.J.H. Willems *et. al.*, *Archaeological Heritage Management in the Netherlands*, 316-329, Amersfoort.

Lauwerier, R.C.G.M. & R.M. Lotte (red.), 2002: *Archeologiebalans 2002*, Amersfoort.

Monumentenwet 1988. Wet van 23 december 1988, Stb. 1988, 638, vervanging van de Monumentenwet met aantekeningen, uitvoeringsbesluiten, alfabetisch register en verdere bijvoegsels. Bewerkt door mr. J.P.A. Geurts, mr. J.G. van Niftrik. Zevende druk. Kluwer 2001.

Raad van Europa, 1992: *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (revised) and explanatory report (Valetta, 16 January 1992)*, European Treaty Series – No. 143, Straatsburg.

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, 2004: *Zevenenzeventig Voornemens*, Supplement bij het Jaarverslag 2003 van de ROB, Amersfoort.

Rijksinspectie voor de Archeologie, 2004: *RIA-jaarverslag 2003*, Den Haag.

Rijksinspectie voor de Archeologie, 2005: *RIA-jaarverslag 2004*, Den Haag.

Taayke, E., 2003: *Jaarverslag 2002 Noordelijk Archeologisch Depot Nuis*, Assen.

Taayke, E., 2004: *Jaarverslag 2003 Noordelijk Archeologisch Depot Nuis*, Assen.

Wijziging van de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten ten behoeve van de archeologische monumentenzorg mede in verband met de implementatie van het Verdrag van Valletta (*Wet op de archeologische monumentenzorg*), Voorstel van Wet en Memorie van Toelichting, Kamerstuk 2003-2004, 29 259, nr. 2 en 3.

Bijlage 1: vragenlijst

Vondstcomplexen interim beleid

Algemeen

- 1.0 Zijn eisen aan bedrijven standaard geformuleerd? [DS02 OS00]
- 2.0 Zo ja, exemplaar. Hoe worden wijzigingen aan bedrijven gecommuniceerd?

Zo nee, hoe worden eisen aan bedrijven gecommuniceerd?

Materialen gedeponeed sinds 1 juni 2002
- 3.0 Hoeveel bedrijfsdeponeringen hebben er tot nu toe plaatsgevonden?

Van welke bedrijven? [check bedrijvenlijst]
- 4.0 Hoe is de procedure rond deponering vormgegeven? [DS01 DS02 DS04]

Check: of er protocol van overdracht is of afwijkingen van de gestelde norm bij een van beide partijen schriftelijk in dat protocol zijn vastgelegd

Documentatie gedeponeed sinds 1 juni 2002

- 5.0 Is er deponering van documentatie en veldtekeningen mogelijk? [DS03]

Zo nee:
- 6.0 Is dan bekend waar deze is ondergebracht?

Zo ja:
- 7.a Zijn dit originelen of kopieën? Papier en/of digitaal?
- 7.b Is de onderzoeksdocumentatie geordend in een systeem en toegankelijk? [DS06]
- 7.c Zijn documentatie en vondsten zodanig geadministreerd en ontsloten dat het mogelijk is om kruisverbanden tussen documentatie en vondsten te leggen?
- 7.d Is bekend of er nog een schaduwarchief is?

Verwerking ontvangsten

8.0 Hoe worden de ontvangsten opgeslagen? [DS05]

Per materiaalcategorie?

Check: hoe is verwijzing naar vondstcomplex geregeld

Of per vondstcomplex?

Check: hoe is opslag kwetsbare vondsten geregeld

Oorspronkelijke verpakking? zie algemeen 12.0

Gecodeerd? zie algemeen 12.0

Controle fysieke toestand zie algemeen 12.0

Overige

9.0 Treden er wel eens knelpunten op bij eerste contacten opgravende instanties en depot?

[OS00]

Check: tijdens voorbereiding opgraving wordt contact opgenomen met depot

10.0 Treden er wel eens knelpunten op tussen opgravende instanties en depot in de uitwerkingsfase? [OS17]

Check: onderzoeksgegevens beschikbaar gesteld aan depot
inschatting hoeveelheid vondstmateriaal, monsters en documentatie
overleg opslag onderzoekswaardig materiaal buiten PvE

11.0 Treden er wel eens knelpunten op bij definitieve overdracht vondstcomplexen aan depot?

[DS02/DS03]

Check: geconserveerd
gedetermineerd
in juiste verpakking
met juiste codering
documentatie en veldgegevens plus standaardrapport
binnen 2 maanden na standaardrapport
protocol van overdracht

12.0 Treden er wel eens knelpunten op bij selectie? [OS18]

- 13.0 Treden er wel eens knelpunten op bij niet-actieve conservering? [OS17a]
- 14.0 Bedrijven geven er de voorkeur aan eens per jaar hun vondsten af te leveren, omdat ze anders 'continu heen en weer moeten rijden'. Hoe staat depot hier tegenover?

Afsluiting

- 15.0 Mist u nog vragen die de Inspectie bij dit onderzoek zou moeten meenemen?
- 16.0 Heeft u zelf nog aandachtspunten?

Algemeen

Indrukken rondleiding: klimaatbeheersing, (buffer/algemeen/droog/vochtig/ documentatie), kwetsbare materialen, calamiteitenplan, plattegrond, *pest control*

Bijlage 2: lijst van provinciale depots

Noordelijk Archeologisch Depot
Nieuweweg 76
9364 PE Nuis

Provinciaal Depot Bodemvondsten Flevoland
Nieuw Land Erfgoedcentrum
Oostvaardersdijk 01-13
8242 PA Lelystad

Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Provincie Overijssel
Depot A.D. Verlinde
Bergpoortstraat 191-193
7411 CV Deventer

Provinciaal Depot voor Bodemvondsten van Gelderland
Gelders Archeologisch Centrum G.M. Kam (Museum Het Valkhof)
Museum Kamstraat 45
6522 GB Nijmegen

Provinciaal Depot Bodemvondsten Utrecht
Groenewoudsedijk 5B
3528 BG Utrecht

Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Noord-Holland
Gebouw Mercurius
Veerdijk 32
1531 MS Wormer

Provinciaal Depot Bodemvondsten Zuid-Holland
Kalkovenweg 23
2401 LJ Alphen ad Rijn

Provinciaal Archeologisch Depot Zeeland
Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland
Armeniaans Schuitvlot 1
4331 NL Middelburg

Zeeuws Archeologisch Archief
Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland
Groenmarkt 13
4331 BH Middelburg

Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant
Waterstraat 20
5211 JD 's-Hertogenbosch

Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Limburg
Centre Céramique
Avenue Céramique 50
6221 KV Maastricht

Bijlage 3: geraadpleegde documentatie

Richtlijnen deponeren vondsten en documentatie. Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Overijssel.

Richtlijnen voor de deponering van vondsten in het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten van Gelderland (PDB).

Aanleveringseisen PDB-Utrecht (Concept Mirella de Jong 2003)

Procesbeschrijving deponering van archeologisch vondstmateriaal. PDB Noord-Holland.

Eisen aan aanlevering van vondsten en onderzoeksdocumentatie aan het Provinciaal Archeologisch Depot Zeeland (PAD Zeeland) en het Zeeuws Archeologisch Archief (ZAA).
Conceptversie 3, 26 april 2005.

Eisen ten behoeve van aanlevering van vondsten en onderzoeksdocumentatie Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant (PDB) Versie 1, 10.01.01

Richtlijnen voor de deponering van vondsten in het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Limburg

Verklaring van overdracht aan het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten van Limburg

Stappenplan bruikleenaanvraag uit het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Limburg en
Bruikleenovereenkomst

Colofon

Uitgave

Erfgoedinspectie / Archeologie
Postbus 16478, 2500 BL Den Haag
(Bezoekadres: Rijnstraat 50)
www.erfgoedinspectie.nl

Tekst

S.J. Boogert

Vormgeving

Wim Zaat, Moerkapelle

ISBN-10: 90-77354-07-7

ISBN-13: 978-90-77354-07-0

© Den Haag, maart 2006

